

„Rocznik Białkopodlaski”, tom X, Miejska Biblioteka Publiczna w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska 2002, ss. 337

W 2002 r. ukazał się X jubileuszowy tom „Rocznika Białkopodlaskiego”. Dziesięcioletnia działalność czasopisma zaowocowała wieloma pracami poszerzającymi wiedzę o regionie. Tytuły wszystkich prezentowanych w tym okresie opracowań zostały zebrane w dołączonym do czasopisma zestawieniu bibliograficznym („Rocznik Białkopodlaski. Bibliografia zawartości za lata 1993-2002”). Inną ważną inicjatywą Rocznika jest także akcja wydawania książek o dziejach Białej i Podlasia (zapoczątkowana w 1998 r.) w cyklu „Z serii Rocznika Białkopodlaskiego”.

Tom otwiera artykuł Jerzego Flisińskiego *Biała przedradziwiłłowska i jej właściciele - przyczynek do dziejów miasta*. Dotychczasowe badania dotyczą głównie historii Białej w okresie panowania Radziwiłłów. Obecnie autor zajął się okresem wcześniejszym, wydłużając historię tego miejsca do początku XV w. Na podstawie kwerendy archiwalno-bibliotecznej jako pierwszych historycznie udokumentowanych właścicieli wymienił rodziny: Nasutów, Zabrzezińskich, Gojcewiczów, Dowgirdów, Iliniczów, omówił także okoliczności wejścia w posiadanie Białej każdej ze wspomnianych familii.

Terespol w epoce przedrozbiorowej to temat podjęty przez Justynę Sowę. Artykuł został podzielony na kilka bloków tematycznych: położenie geograficzne i warunki naturalne, pradzieje i średniowiecze, historia Terespoła. W tym ostatnim autorka zajęła się dziejami wsi Błotków (XVI-XVII w.), na której terenie powstało miasto Terespol oraz samą historią miasta w latach 1697-1795, czyli poczynając od uzyskania praw miejskich i zmiany nazwy na cześć drugiej żony właściciela Błotkowa – Teresy z Gosiewskich, poprzez rozwój gospodarczy za czasów Jana Jerzego Flemminga, na okresie stagnacji związanej z utratą niepodległości Rzeczypospolitej kończąc.

Kolejny z artykułów – *Obwód bialski w powstaniu listopadowym 1830/31 roku* jest fragmentem rozprawy doktorskiej Jana Warmińskiego pt. „Województwo podlaskie w powstaniu listopadowym 1830/1831” (Warszawa 1979). Praca ta nie była opublikowana w całości, autor przedstawiał jedynie niektóre jej fragmenty. W tekście zamieszczonym w „Roczniku...” zajął się obwodem bialskim, którego ówczesne dzieje przedstawił na szerokim tle województwa podlaskiego i całego kraju. Omówił materialny wysiłek położony na rzecz powstania w porównaniu z możliwościami społeczeństwa, ustalił wielkość zniszczeń i strat, a także opisał okupację obwodu bialskiego przez Rosjan.

Studium Tomasza Demidowicza dotyczy dziejów Stada Rządowego Koni w Janowie Podlaskim w latach 1832-1867. Autor położył szczególny nacisk na momenty zmian w jego zarządzaniu. Lata 1832-1848 to tzw. „złoty okres”, kiedy utrzymana została dobra linia hodowlana konia janowskiego stworzona przez hr. A. Potockiego. W latach 1849-1862 stado pozostawało pod bezpośrednim zarządem

Namiestnika Królestwa Polskiego I. F. Paskiewicza. Dostarczyło wtedy do stajni Cesarstwa około 30 koni własnej hodowli. W latach 1862-1867 miały miejsce liczne zmiany personalne na stanowisku dyrektora stadniny. Ostatecznie w 1867 r. ukazem cara Aleksandra II stado rządowe koni w Janowie Podlaskim wraz z Towarzystwem Wyścigów Konnych podporządkowane zostało rosyjskiemu Głównemu Zarządowi Stad Państwowych w Petersburgu.

Przyczynek do dziejów ludności żydowskiej w Białej Podlaskiej w latach okupacji hitlerowskiej Dariusza Sikory jest w dużej części oparty na relacjach i wspomnieniach. Autor podjął próbę ukazania dziejów eksterminacji ludności żydowskiej w okresie 1939-1944. Ocenia się, że na terenie miasta w tym okresie hitlerowcy wymordowali ponad 6 000 Żydów; podczas samej akcji wysiedleńczej w 1942 r. zgładzono około 4 000 osób.

Opracowanie Marcina Gomółki dotyczy wysiedleń ludności polskiej z terenów wcielonych do Rzeszy na tereny powiatu łukowskiego (*Niemieckie wysiedlenia na tereny powiatu łukowskiego w latach 1939-1941*). W 1945 r. przesiedleni, a wg statystyk było to 296 osób, przebywali na terenie 16 wsi w powiecie łukowskim. Po zakończeniu wojny ludzie ci, dzięki pomocy Polskiego Związku Zachodniego (PZZ) reaktywowanego już w 1944 r., mogli powrócić do rodzinnych miejscowości. PZZ Oddział w Łukowie wykonując odgórne polecenia zarządu zebrał i zarejestrował wspomnienia osób wysiedlonych na tereny powiatu łukowskiego. Spisane wspomnienia 9 osób zostały wykorzystane przez autora artykułu.

Artykuł Stefana Wrzoska zatytułowany [...] *bom ja się między nimi wychował. Unickim śladem po życiu i twórczości Józefa Ignacego Kraszewskiego* przedstawia poglądy powieściopisarza i historyka na temat unii brzeskiej. J. I. Kraszewski związany miejscem wychowania i urodzenia z Podlasiem i wschodnimi kresami Rzeczypospolitej bardzo osobiście odbierał kwestię unicką, zaś w jej szerszym kontekście także stosunki polsko-rosyjskie.

Kolejna z prac zatytułowana *Prawodawstwo i struktura organizacyjna klasztoru oo. Reformatów w Białej* autorstwa Małgorzaty Danielak-Chomać dotyczy funkcjonowania konwentu w określonych ramach wyznaczonych przez statuty generalne i modyfikacje kapituł prowincjalnych. Oczywiście egzystencja zakonników uzależniona była również od warunków politycznych, społecznych i ekonomicznych, a restrykcje władz zaborczych nie pozostawały bez wpływu na organizację pracy w konwencie. Wymuszały na zakonnikach omijanie przepisów prawa reformackiego – np. zatrudnianie do prac fizycznych służby spoza zakonu, na co nie zezwalała reguła franciszkanów.

Artykuł *Z dziejów zakonu jozafatek w Białej w XVIII w.* przygotowała Dorothea Wereda. Historia działalności tego zgromadzenia w Białej nie została dotychczas omówiona. Autorka w swoim artykule wykorzystwała tekst rękopisu znajdującego się w zbiorach biblioteki im. W. Stefanyka we Lwowie autorstwa Tymoteusza Szczurowskiego. Był on długoletnim przełożonym klasztoru bazylikańskiego w Białej w II połowie XVIII w. i założycielem unickiej żeńskiej wspólnoty zakonnej nazywanej jozafatkami. Zgromadzenie to zostało zorganizowane w 1792 r., formal-

nie zaś erygowane w 1795 r. przez generała bazylianów; podlegało władzy ihumena bialskiego klasztoru bazylikańskiego. Jozafatki wspomagały działalność misji bazylikańskiej, zajmowały się też działalnością edukacyjno-wychowawczą.

Stanisław Romanowski jest autorem pracy *Polityka władz państwowych wobec klasztoru w Jabłecznej (1918-1939)*. Natychmiast po odzyskaniu niepodległości Polska zetknęła się z problemem prawosławia. Władze II Rzeczypospolitej dążyły do zmniejszenia liczby parafii prawosławnych a Kościół katolicki rozpoczął akcję rewindykacyjną. Brak unormowanych stosunków między Cerkwią a rządem polskim był przyczyną konfliktów na tym tle. W powiecie bialskim przedmiotem sporów był prawosławny klasztor w Jabłecznej. W sprawę zaangażowały się najwyższe władze Kościoła prawosławnego, centralna administracja państwowa, duchowni Kościoła katolickiego oraz miejscowa ludność. Przez okres dwudziestolecia międzywojennego nie udało się jednak doprowadzić do oficjalnego uznania prawosławnego monasteru w powiecie bialskim przez władze państwowe.

Wiesław Romanowicz podjął tematykę socjologiczną. Artykuł zatytułowany *Dystans międzywyznaniowy w społeczności lokalnej* oparł w całości na własnych badaniach ankietowych. Obszary południowego Podlasia, gdzie na przestrzeni dziejów uformowały się trzy główne konfesje religijne: katolicka, prawosławna i unicka (neounicka) posłużyły do opisanego stosunków wyznaniowych na tym terenie. Autor skoncentrował się na ośrodkach kultu religijnego tj.: Kodeń, Jabłeczna, Kostomłoty. Analiza badań Romanowicza wykazała niewielki dystans poznawczo-emocjonalny między różnymi grupami wyznaniowymi co może stwarzać dogodne warunki do rozwoju ekumenizmu na tym terenie.

Celestyn Wrębiak przybliżył czytelnikom postać bialskiego rzeźbiarza Jana Dorosza (*Jan Dorosz – rzeźbiarz z Białej Podlaskiej*). Omówił jego drogę twórczą i cechy stylu przez niego stworzonego. W dorobku artysty dominuje tematyka sakralna głównie wyobrażenia Chrystusa i Matki Boskiej, liczne są rzeźby o tematyce świeckiej, przedstawiające osoby charakterystyczne dla pejzażu wiejskiego lub postaci historyczne. Duża ilość prac artysty została zgromadzona w zbiorach bialskiego muzeum.

Dział studiów i materiałów zawiera tylko jedno opracowanie autorstwa Arkadiusza Kołodziejczyka zatytułowane *Nowe Podlasiana. Przegląd wydawnictw historycznych za lata 1999-2002. (Podlasie Południowe – siedleckie i bialskopodlaskie)*. Autor pokrótce omówił prace dotyczące historii regionu, jakie ukazały się w latach 1999-2002. Sporo miejsca poświęca periodykom naukowym i popularnonaukowym podejmującym tematykę regionalną. Na zakończenie wysuwa postulaty i kierunki badawcze, które czekają na opracowanie. Brakuje bowiem wielu monografii miast i miasteczek podlaskich, luki dotyczą I wojny światowej na Podlasiu, diecezji podlaskiej w latach 1939-1944 i wielu innych zagadnień, które w przyszłości być może znajdą odzwierciedlenie w przygotowywanych pracach doktorskich.

Tom X „Rocznika Bialskopodlaskiego” uzupełniają recenzje publikacji historycznych i wydawnictw. Rafał Dmowski zrecenzował pracę Henryka Mierzwińskiego „Południowe Podlasie w 1920 roku. 34 pułk piechoty w wojnie polsko-

sowieckiej”, wydaną w 1998 r. przez Instytut Historii Wyższej Szkoły Rolniczo-Pedagogicznej w Siedlcach. Tomasz Demidowicz jest recenzentem opracowania Emila Horocha, Albina Kopruckowniaka, Ryszarda Szczygła pt. „Dzieje Parczewa 1401-2001”. Arkadiusz Kołodziejczyk omówił wydawnictwa sławatyckie tj. książkę Grzegorza Michałowskiego i Teresy Jarmoszewicz „Sławatycze 1499-1999” i dwa tomy rocznika „Nadbużańskie Sławatycze” za lata 2000 i 2001, którego redaktorem naczelnym jest Grzegorz Michałowski. Rzetelność wydania „Nadbużańskich Sławatycz” i jego wartość kulturalno-naukową doceniła Fundacja Stefana Batorego, umieszczając wydawnictwo w internetowym katalogu najwartościowszych czasopism kulturalnych Polski.

Całość tomu tradycyjnie zakończona została krótkimi notami o autorach publikacji i recenzentach.

Marta Rogalska
(Archiwum Państwowe w Siedlcach)